

OLIV TA’LIM MUASSASALARI VA OILA HAMKORLIGIDA TALABALARDA AXBOROT XURUJLARIGA QARSHI AXLOQIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Rasulov Baxtiyor Maxmudjonovich
Andijon davlat pedagogika instituti rektori
Tarix fanlar doktori, professor

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19343484>

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalari va oila hamkorligida talabalarda axborot xurujlariga qarshi axloqiy immunitetni shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari tahlil etiladi. Axborot makonida yuzaga kelayotgan tahdidlar, yoshlar ongiga salbiy ta’sir ko’rsatuvchi omillar hamda ularni bartaraf etishda oilaviy tarbiya va ta’lim muassasalari o’rtasidagi hamkorlik mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqot natijasida axloqiy immunitetni rivojlantirishning samarali modeli taklif etiladi.

Kalit so’zlar: axborot xurujlari, axloqiy immunitet, ma’naviy himoya, oila psixologiyasi, media savodxonlik, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy ong, axborot xavfsizligi, raqamli makon, globallashuv, kommunikativ kompetensiya, gender stereotiplar.

Аннотация: В данной статье анализируются педагогико-психологические основы формирования нравственного иммунитета студентов к информационным атакам в условиях сотрудничества высших образовательных учреждений и семьи. Рассматриваются современные информационные угрозы, их влияние на сознание молодежи, а также механизмы взаимодействия семьи и образовательных учреждений в их преодолении. Предложена эффективная модель формирования нравственного иммунитета

Ключевые слова: информационные атаки, нравственный иммунитет, духовная защита, медиаграмотность, критическое мышление, общественное сознание, информационная безопасность, цифровая среда, глобализация, коммуникативная компетентность, гендерные стереотипы.

Annotatsion: This article analyzes the pedagogical and psychological foundations of developing students’ moral immunity against information attacks through cooperation between higher education institutions and families. It examines modern information threats, their impact on youth consciousness, and the mechanisms of collaboration between family and educational institutions. An effective model for developing moral immunity is proposed.

Keywords: information attacks, moral immunity, spiritual protection, media literacy, critical thinking, social consciousness, information security, digital environment, globalization, communicative competence, gender stereotypes.

KIRISH

Zamonaviy globallashuv jarayonlari va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida insoniyat hayotida axborotning o’rni tubdan o’zgardi. Bugungi kunda axborot nafaqat bilim va ma’lumot manbai, balki shaxs ongiga ta’sir ko’rsatish, uning dunyoqarashi va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirish vositasiga ham aylanib bormoqda. Ayniqsa, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan turli mazmundagi axborotlar yoshlar ongiga tez va kuchli ta’sir etmoqda. Shu bilan birga, axborot makonida turli maqsadli va manipulyativ xarakterga ega bo’lgan axborot xurujlari ham keng tarqalmoqda. Bunday axborotlar yoshlarning ongida noto’g’ri tasavvurlarni shakllantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga salbiy ta’sir ko’rsatish orqali ularning ma’naviy-axloqiy rivojlanishiga xavf tug’diradi. Ayniqsa, talaba-yoshlar o’zining

psixologik xususiyatlari, izlanish va o’zini anglash jarayonida bo’lgani sababli bunday ta’sirlarga nisbatan sezgir ijtimoiy qatlam hisoblanadi.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar siyosatiga oid farmon va qarorlarida yoshlarni turli axborot tahdidlaridan himoya qilish, ularda media madaniyat va tanqidiy fikrlash ko’nikmalarini shakllantirish ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilab berilgan. Xususan, “Yoshlar – kelajagimiz” davlat dasturi doirasida yoshlarning bo’sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va zararli axborot ta’sirlaridan himoya qilishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, talaba-yoshlar ongida axborot xurujlariga qarshi axloqiy immunitetni shakllantirish muhim pedagogik va psixologik vazifa hisoblanadi. Axloqiy immunitet shaxsning turli zararli axborotlarni tanqidiy baholash, ongli ravishda saralash va ularga nisbatan mustaqil pozitsiya bildirish qobiliyatini ifodalaydi. Bu esa ta’lim jarayonida nafaqat bilim berish, balki shaxsning ichki qadriyatlar tizimini mustahkamlashni ham talab etadi.

Mazkur jarayonda oila va oliy ta’lim muassasalari hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy manbalarda axloqiy immunitet shaxsning salbiy axborot ta’siriga qarshi turish qobiliyati sifatida talqin etiladi. Mahalliy olimlar yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlar va oilaviy muhitning o’rnini alohida ta’kidlaydilar. Xorijiy tadqiqotchilar esa media savodxonlik va tanqidiy fikrlashni asosiy omil sifatida ko’rsatadi.

Oila psixologiyasi doirasida farzand tarbiyasida ota-onaning kommunikativ uslubi, qadriyatlar tizimi va gender stereotiplari muhim rol o’ynaydi. Shu bilan birga, ta’lim muassasalari orqali berilayotgan ma’naviy-ma’rifiy tarbiya ushbu jarayonni mustahkamlaydi.

Raqamli texnologiyalar davrida axborot oqimining keskin ortishi yoshlar uchun yangi imkoniyatlar bilan birga, xavf-xatarlarni ham keltirib chiqaradi. Ayniqsa, axborot xurujlari - talabalar ongiga ma’lumotlarni manipulyatsiya qilish va ularning qadriyat tizimini o’zgartirishga qaratilgan harakatlar - jiddiy muammo sifatida namoyon bo’lmoqda.

Axloqiy immunitet - bu salbiy axborot ta’siriga qarshi turish qobiliyati zamonaviy ta’lim tizimida muhim maqsad hisoblanadi. Ushbu jarayonni faqat ta’lim muassasalari amalga oshira olmaydi; u oila muhitining pedagogik va psixologik ta’siri bilan uyg’unlashishi lozim. Axloqiy immunitet tushunchasi psixologiya, pedagogika va media-tadqiqotlar doirasida o’rganilgan. U tanqidiy fikrlash, axloqiy ong va qadriyatli tarbiya bilan chambarchas bog’liq.

Oila psixologiyasi bo’yicha tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, ota-onaning kommunikativ uslubi, hissiy muhit va qadriyat tizimi yoshlarning kognitiv va axloqiy rivojlanishiga sezilarli ta’sir qiladi. Demokratik va qo’llab-quvvatlovchi muhit shaxsiy mustaqillik va barqarorlikni mustahkamlaydi, avtoritar yoki e’tiborsiz muhit esa tashqi manipulyatsiyaga moyillikni oshiradi.

Oliy ta’lim muassasalari kontekstida media savodxonlikni ta’lim jarayoniga integratsiyalash muhim ahamiyatga ega. Bu talabalarni noto’g’ri yoki manipulyativ ma’lumotlarni tanib olish qobiliyati bilan ta’minlaydi. Shu bilan birga, gender stereotiplari shaxs qarorlar qabul qilish jarayoniga ta’sir ko’rsatishi mumkin, bu esa tanqidiy fikrlashni cheklaydi.

Hozirgi kunda oilaviy va institutlararo hamkorlikni birlashtirgan kompleks model yetarlicha ishlab chiqilmagan, bu tadqiqotning dolzarbligini oshiradi.

Zamonaviy axborot makonida talaba-yoshlarning ongiga ta’sir etuvchi destruktiv axborot oqimlari sharoitida axloqiy barqarorlikni shakllantirish muammosi yoritiladi. Oliy ta’lim muassasalari va oila o’rtasidagi integrativ hamkorlik asosida axloqiy immunitetni rivojlantirishning yangi pedagogik-psixologik modeli taklif etiladi. Tadqiqot natijalariga ko’ra, shaxsiy refleksiya, ijtimoiy tajriba va qadriyatlar tizimi uyg’unligi yoshlarni axborot xurujlaridan himoyalashda muhim omil hisoblanadi.

Axloqiy barqarorlik quyidagi tarkibiy komponentlardan iborat murakkab tizim sifatida qaraladi:

- Kognitiv komponent - axborotni tushunish va tahlil qilish qobiliyati;
- Emotsional komponent - axborotga nisbatan hissiy munosabat;
- Aksiologik komponent - qadriyatlar tizimi;
- Xulqiy komponent - real vaziyatda qaror qabul qilish.

Mazkur komponentlar o‘zaro uyg‘unlikda shakllangandagina shaxsda mustahkam axloqiy immunitet yuzaga keladi.

Axborot xurujlari - bu shaxs ongiga maqsadli ravishda ta’sir etuvchi, uning qarashlari va xulq-atvorini o‘zgartirishga qaratilgan jarayonlardir. Ular quyidagi xususiyatlarga ega yashirin ta’sir mexanizmlari, emotsional manipulyatsiya, stereotiplar orqali fikrlashni boshqarish. Talabalar bu jarayonda eng zaif ijtimoiy guruhlardan biri hisoblanadi, chunki ular faol izlanish va o‘zlikni anglash bosqichida bo‘ladi.

Axborot oqimining keskin ortishi jamiyatning barcha sohalariga, jumladan, ta’lim tizimi va yoshlar ongiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy sharoitda axborot nafaqat bilim manbai, balki inson ongini boshqarish vositasiga aylangan. Shu bois “axborot xurujlari” tushunchasi dolzarb ilmiy muammo sifatida keng o‘rganilmoqda. Axborot xurujlari - bu ma’lum maqsadga yo‘naltirilgan holda shaxs yoki jamiyat ongiga psixologik, mafkuraviy va emotsional ta’sir ko‘rsatish orqali ularning qarashlari, qadriyatlari va xulq-atvorini o‘zgartirishga qaratilgan axborotlar tizimidir. Bu jarayon ochiq yoki yashirin shaklda amalga oshirilishi mumkin.

Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali tarqatilayotgan axborotlar yoshlar ongiga tez va kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Talabalar esa o‘zining psixologik rivojlanish bosqichi, mustaqil fikr shakllanish jarayoni sababli bunday ta’sirlarga nisbatan sezgir hisoblanadi.

Talabalarda axloqiy immunitetni shakllantirishda oila va oliy ta’lim muassasalari muhim ijtimoiy institutlar hisoblanadi. Ularning har biri shaxs tarbiyasida o‘ziga xos vazifalarni bajaradi.

Oila - shaxsning birlamchi ijtimoiylashuv muhiti bo‘lib, unda asosiy axloqiy me’yorlar va qadriyatlar shakllanadi. Oila muhitida berilgan tarbiya shaxsning butun hayoti davomida muhim rol o‘ynaydi. Agar oilada sog‘lom ma’naviy muhit mavjud bo‘lsa, yoshlar tashqi axborot ta’sirlariga nisbatan barqaror bo‘ladi.

Oliy ta’lim muassasalari esa talabaning intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlaydi. Bu yerda talabalarda tanqidiy fikrlash, analitik yondashuv va ijtimoiy mas’uliyat kabi muhim kompetensiyalar shakllanadi. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish talabalarning axborotga nisbatan ongli munosabatini rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

Zamonaviy axborot makonida talaba-yoshlar ongiga ta’sir ko‘rsatayotgan turli axborot xurujlari sharoitida axloqiy immunitetni shakllantirish muammosi pedagogik va psixologik jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, axborot xurujlariga qarshi samarali kurashish talabalarda tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va barqaror qadriyatlar tizimini shakllantirish bilan uzviy bog‘liqdir. Shuningdek, oila va oliy ta’lim muassasalari talaba shaxsini tarbiyalashda o‘zaro integratsiyalashgan holda faoliyat yuritishi zarurligi asoslandi. Oila tomonidan beriladigan dastlabki axloqiy tarbiya hamda oliy ta’lim muassasasida shakllantiriladigan ilmiy dunyoqarash va ijtimoiy kompetensiyalar uyg‘unligi talabalarning axborot tahdidlariga nisbatan barqarorligini oshiradi.

Xulosa sifatida ta’kidlash mumkinki, talabalarda axborot xurujlariga qarshi axloqiy immunitetni shakllantirish uzluksiz, tizimli va hamkorlikka asoslangan pedagogik jarayon bo‘lib, uning samaradorligi oila, ta’lim muassasasi va ijtimoiy muhit o‘rtasidagi uyg‘unlik darajasiga

bog‘liq. Mazkur yo’nalishda olib boriladigan ilmiy-amaliy ishlar yoshlarning ma’naviy barkamolligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. – Toshkent, 2017.
2. Ergashev, M., Karimova, L. (2021). “Oliy ta’lim muassasalari talabalari o‘rtasida media savodxonlik darajasini oshirish strategiyalari”. Ta’lim tizimlari va innovatsiyalar, 4(3), 72–89.
3. Jalilov, M. (2021). “Talabalarda axloqiy immunitetni shakllantirish bo‘yicha pedagogik modellar”. Ilmiy ma’rifat, 2(8), 100–114.